

Bursa Vilayeti'nde Yunan Vahşet ve Soykırımı

Haluk Selvi*

Öz

Bursa tarihindeki en zor yıllar Yunan işgali ile döneminde yaşandı. TBMM kürsüsü üzerine, Bursa düşman işgalinden kurtuluncaya kadar kalmak üzere siyah bir örtü örtüldü. Yunanlıların Osman Gazi türbesine hakarete bulunmaları Bursalıların işgalcilere karşı daha da kinlenmesine sebep oldu. Yunan birlikleri 1920 yılının son aylarından itibaren, Bursa'nın merkez köyleri, İnegöl, Orhangazi, Gemlik, Mudanya, Karacabey ve Mustafakemalpaşa kazalarıyla köylerinde estirdikleri terör ile büyük bir vahşet sergilediler. Girişilen bu terör sonucu adı geçen bölgelerde çok sayıda Müslüman katledildi veya sakat bırakıldı. Köyler yağmalanarak, yakılıp yıkıldı. Nitekim önüne geçilemeyen bu durumun önlenmesi için İstanbul Hükümeti, İtilâf Devletleri Yüksek Komiserleri'ne olayları içeren bir raporla başvurdu. Ancak bu teşebbüsten bir sonuç alınmadığı gibi terör olayları işgalin sonuna kadar devam etti.

Bursa, 2 yıl, 2 ay 2 günlük işgalden sonra işgalden kurtarıldı, işgal dönemi boyunca Bursa ve çevresinde Yunan birliklerinin tahribatı bütün Anadolu'nun ve hatta dünyanın dikkatini çekecek miktardaydı. Türk kuvvetleri ile Yunan birlikleri arasında meydana gelen şiddetli çarpışmalardan sonra Milli Kuvvetler 6 Eylül 1922'de Yenişehir ve İnegöl'e, 10 Eylül'de Orhangazi ve Bursa'ya, 11 Eylül'de de Orhanlı'ya girdiler. Bu gelişmeler olurken 11 Eylül'de Gemlik'teki Yunan birlikleri kıyıyı takiben Mudanya'ya doğru çekildiler.

Yunan birliklerinin bölgeden çekilmesiyle geride kalan harabeler işgalin acı yüzünü gösteriyordu. Çeşitli araştırmalarla ve hazırlanan raporlarla Batı Anadolu bölgesindeki tahrip, yağma ve yıkım ortaya konulmuştu. Bu rapor-

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Sakarya/TÜRKİYE, hselvi@sakarya.edu.tr ORCID: 0000-0003-3669-8378
DOI:10.37879/9789751758866.2024.421

lardan anlaşıldığı kadarıyla işgalin ilk gününden son gününe kadar, özellikle Yunanlıların mağlup olarak kaçarken yaptıkları insanlık âlemini şaşkırtacak nitelikteydi. İşgalin ilk günlerinde Yunan işgal kuvvetinin Bursa ve on kilometre ilerideki havalide bulunan dört beş bin kişilik işgal kuvvetinin iâşesi için lazım gelen erzak ile diğer ihtiyacın İşgal Kumandanlığınca alma yönüne gidildi. Ayrıca Yunan askerlerinden pek çoğu Bursa Ovasındaki mahsulleri ve ekinleri, bağ ve bahçeleri külliyetli miktarda talan edip yağmaladılar, tesadüf ettikleri ve tarlalarda çalışan çiftçi, amele gibi Müslüman halkı yaraladılar, birçoğunu da katlettiler. Bu sırada işgalden doğan karışıklıktan ve Yunanlılardan aldıkları destekten cesaret alan Bursa civarı Rum köyleri ahali de, Müslüman köyelerine saldırarak halkı taciz ettikleri gibi, köylerde bulabildikleri büyük ve küçükbaş hayvanlarla kıymetli eşyaları gasp ettiler.

Bu tebliğimizde arşiv belgeleri ve yayınlanmış eserler ışığında işgal döneminde Bursa'da yaşananlar ele alınmaya çalışılacaktır

Anahtar Kelimeler: Bursa, Vahşet, Soykırım, Katliam, Yunan İşgali.

The Atrocities and Genocide Committed in the Province of Bursa by the Greeks

Abstract

The most difficult years in the history of Bursa were experienced during the Greek occupation. A black cloth was draped over the pulpit of the Turkish Grand National Assembly until Bursa was liberated from the enemy occupation. The insulting of the Greeks to the tomb of Osman Gazi caused the people of Bursa to become even more resentful towards the invaders. Since the last months of 1920, the Greek troops displayed great brutality with their terror in the central villages of Bursa, the townships of İnegöl, Orhangazi, Gemlik, Mudanya, Karacabey and Mustafakemalpaşa. As a result of this terror, many Muslims were killed or maimed in the aforementioned regions. Villages were looted, burned and destroyed. Actually, in order to prevent this unavoidable situation, the Istanbul Government applied to the High Commissioners of the Allied Powers with a report containing the events. However, this attempt did not yield any results, and terrorist incidents continued until the end of the occupation.

Bursa was saved after 2 years, 2 months and 2 days of occupation. During the occupation period, the destruction of the Greek troops in and around Bursa was so terrific that it attracted the attention of all Anatolia and even

the world. After the fierce clashes between the Turkish forces and the Greek troops, the Turkish National Forces entered Yenişehir and İnegöl on September 6; Orhangazi and Bursa on September 10; and Orhaneli on September 11, 1922. Simultaneously, on September 11, the Greek troops in Gemlik withdrew towards Mudanya following the coast.

With the withdrawal of Greek troops from the region, the ruins left behind showed the bitter face of the occupation. The destruction and looting in the Western Anatolia region were revealed with various researches and reports. As understood from these reports, what the Greeks did from the first day to the last day of the occupation, especially while fleeing in defeat, was such as to astonish the world of humanity. In the first days of the occupation, the Occupation Command took the food and other needs for the provision of the Greek occupation forces and other supporting units from Bursa. In addition, many of the Greek soldiers looted and plundered the crops, vineyards and orchards in the Bursa Plain in large quantities, injured the Muslim people whom they saw in the fields, such as farmers and laborers, and killed many of them. Meanwhile, the people of the Greek villages around Bursa, encouraged by the confusion arising from the occupation and the support they received from the Greek army, attacked the Muslim villages and harassed the people, as well as usurping the large and small cattle and valuable goods they could find in the villages.

In this paper, I will try to deal with what happened in Bursa during the occupation period in the light of archival documents and published works.

Keywords: Bursa, Atrocities, Genocide, Massacre, The Greek Occupation.

Giriş

Paris Barış Konferansı'nın aldığı karar gereği, İngiltere, Fransa ve ABD deniz kuvvetlerinin gözetiminde, 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden Yunan kuvvetleri, Osmanlı Devleti ile ilgili San Remo'da alınacak kararların uygulanmasını ve TBMM üzerinde baskı oluşturulmasını sağlamak için 1920 Nisan ayından itibaren Batı Anadolu'daki işgal sahasını genişlettiler. Bölgede İstanbul ve Ankara arasında yönetim ile ilgili mücadele devam ederken üstün kuvvetlerle taarruza geçen Yunan birlikleri, henüz tam teşkilatlanamamış Millî Kuvvetler'in direnişi karşısında hızla ilerleyerek, Akhisar, Salihli, Soma ve Kırkağaç'ı işgal ettiler. Yunan harekâtı 29 Haziran'da tekrar başladı ve 30 Haziran'da Balıkesir işgal edildi. Bu sırada Balıkesir ve Mustafakemalpaşa mıntikasındaki Türk kuvvetlerine kuzeyden bir darbe indirmek gayesiy-

le 1 Temmuz'da Limni Adası'ndan hareket eden bir kısım Yunan birlikleri, birkaç torpido eşliğinde 2 Temmuz'da Erdek ve Bandırma'ya çıktılar, daha sonra Karacabey ve Susurluk'a doğru ilerlediler.

İtilaf Devletleri'nin desteklediği ve üstün silah, araç ve gereçlerle donatılmış Yunan kuvvetleri, 7 Temmuz'da Bursa Vilayeti¹ üzerine harekete geçtiler. Bu kuvvetlerin Ulubat civarındaki iki bin beş yüz kişiden az ve morali bozulmuş birliklerce uzun süre durdurulması mümkün değildi. Nitekim Batı Cephesi Komutanlığı, bu birliklerin vakit kazanmak ve toparlanmak üzere Bursa'nın doğusuna çekilmesi kararını aldı. Bölgedeki askeri birlikleri sevk ve idare eden Bekir Sami Bey, şehri tahliye için gerekli hazırlıkların yapılması ve tedbirlerin alınmasından sonra 8 Temmuz sabahından itibaren Bursa'yı tahliye etmeye başladı. Aynı gün Yunanlar ciddi bir mukavemetle karşılaşmadan şehri işgal ettiler. Bekir Sami Bey ile Vali Hacim Muhittin Bey ve beraberindekiler şehirden ayrılışlarından iki saat sonra İnegöl'e ulaştılar. Yine aynı gün işgal kuvvetlerinin Bursa Merkez Kumandanlığını yürüten Miralay Mavridis, Bursa hükümet konağına gelerek altı odayı işgal edip yerleşti. 10 Temmuz'da bir Albay komutasında Yunan 6. Deniz Alayı, bir dağ topçu bataryası, bir süvari bölüğünden kurulu bir Yunan birliği İnegöl ve Yenişehir istikametinde güvenliği sağlamak üzere Kestel'e doğru ilerledi ve Çataltepe ile Kızıltepe mevkiine yerleşti.² Yunanlılar Bursa cephesinde harekete geçerek, 27 Ekim'de Yenişehir ve İnegöl'ü işgal ettiler.

Bursa tarihindeki en zor yıllar Yunan işgali döneminde yaşandı. İşgal haberi Ankara'ya ulaşınca TBMM kürsüsü üzerine, Bursa düşman işgalinden kurtuluncaya kadar kalmak üzere siyah bir örtü örtüldü. Yunanların Osman Gazi türbesine hakarete bulunmaları bütün Anadolu halkını derinden etkiledi. Yunan birlikleri 1920 yılının son aylarından itibaren, Bursa'nın merkez köylerinde, İnegöl, Orhangazi, Gemlik, Mudanya, Karacabey ve Mustafake-

1 1919 yılında merkezi Bursa olan Bursa Vilayeti; merkez kazasıyla birlikte Mudanya, Gemlik, Orhangazi, Karacabey, Mustafakemalpaşa, Orhaneli, İnegöl ve Yenişehir olmak üzere dokuz kazadan oluşuyordu. Ayrıca Trilye, Emirali, Armutlu, Yalova, Tahta Köprü ve Domanıç nahiyeleri vardı. Raif Kaplanoğlu, *Bursa Şehrinin Gelişmesi ve Kentsel Planlama Kültürü*, Osman-gazi Belediyesi Kültür Yayınları, Bursa 2008.

2 Adnan Sofuoğlu, *Kuvayı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu 1919-1921*, Ankara 1994, s. 28-29; Saime Yüceer, *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci*, Bursa 2001, s. 16-17; Mümtaz Şükrü Eğilmez, *Milli Mücadelede Bursa*, haz. İhsan Ilgar, İstanbul 1981; Adnan Sofuoğlu, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 19, S. 55, Mart 2003, s. 795-814.

malpaşa kazalarıyla köylerinde estirdikleri terör ile büyük bir vahşet sergilediler. Girişilen bu terör sonucu adı geçen bölgelerde çok sayıda Müslüman katledildi veya sakat bırakıldı. Köyler yağmalanarak, yakılıp yıkıldı. Nitekim önüne geçilemeyen bu durumun önlenmesi için İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine olayları içeren raporlarla defalarca başvurdu. Ancak bu teşebbüslerden bir sonuç alınmadığı gibi terör olayları işgalin sonuna kadar devam etti.

Bursa, 2 yıl, 2 ay, 2 günlük işgalden sonra işgalden kurtarıldı, işgal dönemi boyunca Bursa ve çevresinde Yunan birliklerinin tahribatı bütün Anadolu'nun ve hatta dünyanın dikkatini çekecek miktardaydı. Türk kuvvetleri ile Yunan birlikleri arasında meydana gelen şiddetli çarpışmalardan sonra Milli Kuvvetler 6 Eylül 1922'de Yenişehir ve İnegöl'e, 10 Eylül'de Orhangazi ve Bursa'ya, 11 Eylül'de de Orhaneli'ne girdiler. Bu gelişmeler olurken 11 Eylül'de Gemlik'teki Yunan birlikleri kıyıyı takiben Mudanya'ya doğru çekildiler.

Bursa Vilayeti'nde Yunan Vahşeti

Yunanlar Bursa'da tam bir işgal yönetimi oluşturdular. Yunan İşgal Komutanlığı Bursa'dan her çeşit mal ve eşyanın ihracını yasakladı, serbestçe seyahat etmek konusunda da kısıtlamalar getirilerek bazı mevkilerde kontrol noktaları oluşturuldu, böylece vilayette her şeyi kontrol altına almışlardı. Bu doğrultuda vilayet halkından ve bilhassa muhacirlerden İstanbul'a her ne sebeple olursa olsun gitmek isteyenlere müsaade edilmedi. Polis Müdüriyeti'nden seyahat belgesi alıp da Yunan İşgal Komutanlığı'nca mühim görülüp itimat edilenlere muhalefet edilmemekte ve gitmelerine müsaade edilmekteydi.³ Osmanlı lirası kaldırılarak yerine Yunan drahmisinin kullanılmasının halka tebliği artık işgalin bir ilhak mahiyetini aldığını gösteriyordu. 1920 Ekim'inde Yunan askeri memurları tarafından Bandırma, Bursa, Karesi ve İzmir havalisinde Yunan drahmisine on üç buçuk kuruş rayiçe tedavülünü mecbur tutmaları üzerine Hariciye Nezareti tarafından Düvel-i İtilafiye Fevkalade Komiserliği nezdinde gerekli teşebbüslerde bulunularak bu uygulamanın anlaşmalara aykırı olduğu belirtilmişti.⁴

Bu sırada İzmir ve Manisa'dan kaçarak Bursa ve kazalarına gelen mültecilerin sayısı da on bin kişiyi buluyordu. İzmir ve Manisa mültecileri şimdi

3 Sofuoğlu, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa", s. 69.

4 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH. İ. UM.), 20/14.

yeniden bir işgalle karşı karşıya kalıyorlar, sığındıkları çadırları ve köy, kasaba köşelerini tekrar terk ederek Bursa halkı ile birlikte işgal sahasından daha uzak bölgelere, İstanbul'a kadar olan sahaya göç ediyorlardı.⁵ Yunanlar daha işgal öncesinde Rum çeteler vasıtası ile gerçekleştirdikleri tedhiş hareketleri ile Türk halkını bölgeden kaçırmaya çalıştılar, bölgedeki halkın toptan göç ettirilmesi planı doğrudan uygulamaya konuldu. Türk halkını korkutmak, sindirmek, hatta bölgedeki varlığını tamamen ortadan kaldırmak için her türlü yola başvuruldu. İşgal kuvvetlerinin yaptıkları mezalim karşısında erkek nüfus büyük ölçüde Kuva-yı Milliye hareketine katılırken, kadın, çocuk ve yaşlıların göç etmekten başka çareleri kalmadı. Her türlü yardıma muhtaç durumdaki göçmenlerin hali her bakımdan içler acısıydı. Önemli bir kısmı açlık, salgın hastalık, bakımsızlık vesair nedenlerle ölmüşlerdi. Pek çok konuda ciddi sıkıntılar çekilmekle beraber, bölgedeki idareciler, Kuva-yı Milliye önderleri, kit imkânlarla muhacirlere yardım etmeye çalıştılar.⁶

Çeşitli araştırmalarla ve hazırlanan raporlarla Batı Anadolu bölgesindeki tahrip, yağma ve yıkım ortaya konulmuştu. Bu raporlardan anlaşıldığı kadarıyla işgalin ilk gününden son gününe kadar, özellikle Yunanların mağlup olarak kaçarken yaptıkları, insanlık âlemini şaşkırtacak orandaydı. İşgalin ilk günlerinde Yunan işgal kuvvetinin Bursa ve on kilometre ilerideki havalide bulunan dört-beş bin kişilik işgal kuvvetinin iâşesi için lazım gelen erzak ile diğer ihtiyacın işgal komutanlığınca peşin para ile satın alma yönüne gidildi. Ayrıca Yunan askerlerinden pek çoğu Bursa Ovası'ndaki mahsulleri ve ekinleri, bağ ve bahçeleri külliyetli miktarda talan edip yağmaladılar, tesadüf ettikleri ve tarlalarda çalışan çiftçi, amele gibi Müslüman halkı yaraladılar, birçoğunu da katlettiler. Bu sırada işgalden doğan karışıklıktan ve Yunanlardan aldıkları destekten cesaret alan Bursa civarı Rum köyleri ahalisi de, Müslüman köylerine saldırarak halkı taciz ettikleri gibi, köylerde bulabildikleri büyük ve küçükbaş hayvanlarla kıymetli eşyaları gasp ettiler.

İnönü Savaşları sırasında Yunanlar, Bursa dahil, bölgede bulunan 12 Müslüman köyünü basıp binlerce lira tutarında para, halı, eşya ve hayvanları gasp etmiş, genç kız ve kadınların zor kullanarak namuslarını kirletmiş ve birçok Müslümanı katledip parçalamışlardır. Ayrıca, 12 köy de boşaltılarak halkı Eskişehir'e muhacir olarak gönderilmiş bu köylerden başka Tahta-

5 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Yıl 41, S. 93, Belge No: 2378; 2379; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi*, Ankara 2006, s. 45.

6 Mehmet Şefik Aker, *57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1918-1920)*, haz. Ahmet Tetik, Ayşe Seven, Mahmut Yüksel Canbaz, Genel Kurmay ATASE Bşk. Yay., Ankara 2006, s. 66.

lı, Mis, Kutra, Hasköy, Çayırköy, Vakıf, Narlı Dudaklı ve daha 7 köy yerli Rumlarla birlik olan Yunan askerleri tarafından baskına uğrayarak köylerin halkına işkence edilmek suretiyle paraları gasp, kadın ve kızların namuslarına tecavüz edilmiştir.⁷

Köy camilerinin çoğunun halı, seccade ve kilimleri çalınmış, mevcut türbeler soyulmuş, Yunan askerleri tarafından türbe ve mezarların üzerinde boru çalmak suretiyle çeşitli rezalet ve hakaretlerde bulunulmuştur. Bursa'nın Uludağ eteklerinde bulunan Fetiye, Hamamlı, Dereköy, Cumalı ve Değirmenli köylerine devamlı olarak saldırılarda bulunulmuştur. Bu nedenle, Hamamlı Köyü halkı dışında diğer dört köy halkının can ve mal korkusuyla Bursa'ya göç etmelerine sebep olmuşlardır. Yunanların vahşet ve zulümlerini her geçen gün daha şiddetle artırmakta olduklarını gören Hamamlı Köyü halkı da Uludağ ormanlıklarına saklanmak zorunda kalmışlardır.⁸

Hamamlı Kızık Köyü tamamen yakılarak harap edilmiş, 150 evi olan köyden ancak kenarlarda 19 evden oluşan fukara mahallesi kalmıştır. Fetiye Köyü de Hamamlı Köyü'nden birkaç gün evvel yakılmışsa da köy halkı daha evvel Bursa'ya kaçarak canlarını kurtarmışlardı. Diğer üç köy de tamamen boşaltılmış ve köy halkı da daha evvel Bursa'ya göç ettiklerinden insanca zayıat vermemişlerdir. Bu şekilde Karalar Köyü de ateşe verilmiş ve köy tamamen yakılmıştır. Müstahre Hasan Köyü de ateşlenerek köy halkı kadın, erkek ve çocuk olmak üzere vahşice şehit edilmişlerdir.

Yunanlar çekilirken tahribatlarını kat kat artırmışlardır. 80 evden oluşan Maskara Hasan Köyü'nde iki ev dışında geri kalan evlerin tamamı yakılmıştır. Alaşyar Köyü'nde çok miktarda yaralı çocuk ve kadına rastlandığı ve bunlardan bir kısmının Bursa hastanesine gönderilmek üzere arabalara bindirildiği görülmüştür. 50 evden ibaret olan Ahmet Bey Köyü tamamen yakılmıştır. Yunan ordusunun vahşi saldırıları karşısında köy civarında soru soracak hiçbir kimse bulunamamıştır. Müsahhare Köyü'nün ateşlendiğini gören köy halkı köyü terk edip saklanmışlardır. Ertesi gün öğleden evvel köye gelen bir Yunan askeri kıtası 50 evden ibaret olan bu köyü dört taraftan ateşe verdikten sonra halkın yörede olduklarını hissetmişler, kendilerini arayıp bularak üzerlerindeki bütün paralarını aldıktan sonra erkekleri bir yerde toplayıp kadınları da erkeklerin gözünden uzak bir yere götürmüşlerdir. 5

7 Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, C 2, Ankara 1994, s. 78-79.

8 Yalazan, *age.*, 81-82.

Haziran 1922'de TBMM Başkanlığı'na bir soru önergesi veren Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey, tahliye esnasında Yunanların tahribat yapacaklarını, Türklere geride hiçbir şey bırakmamak üzere hareket edeceklerini belirterek hükümetin bu konudaki tedbirlerini soruyordu. Milli Müdafaa Vekaleti Yunanların Türk yurdunu imha planına karşı en hızlı hareket yolunu seçtiklerini ve buna meydan vermemek için çalışacaklarını ifade etmişti.⁹

Dahiliye Vekaleti'nce yapılan incelemelere göre Bursa ve civarında 15.977 ev ve bina yakılmış ve yıkılmıştır. Yunanlılar Türk ordusunun hızlı takibinden Bursa, Mudanya, Kirmastı ve Gemlik'i yakmaya vakit bulamamış, fakat Karacabey ilçesini baştanbaşa yakmışlar, ayrıca diğer kazalar da dahil olmak üzere bunlara bağlı elliden fazla köyü de yağma etmiş ve pek çoğunun halkına çeşitli zulümler yapmışlardır.¹⁰

Yunan askerinin çekilmesinin hemen ardından Yenişehir'de Yunanların daha evvel işgal etmiş oldukları hükümet konağı ve belediye binaları bombalarla tahrip edilmiş, çarşı tamamen yakılmış, halkın ev ve dükkânlarında bulunan bütün mal ve eşyası, caminin halı ve seccadeleri Yunan askerlerinin gerisinden giden Rum ve Ermeniler tarafından gasp ve yağma ile Gemlik yönlerine götürülmüş ve bu kısa zamanda kadın ve kızlara da feci bir şekilde ve zor kullanıp ölümlerle tehdit edilerek tecavüzlerde bulunulmuştur. Yenişehir ilçesine bağlı 20 kadar köyün çarpışma sonucu olarak eşya ve hayvanları tamamen Gemlik yöresine götürülmüştür. Yunanlar işgal ettikleri Yenice'de okul, cami, medrese gibi kutsal yerleri baştan yakıp yıkmış ve bir kısmını da kirletmişlerdir. Orhangazi kaza merkezi tamamen yakılmış olup bu kazaya bağlı Yunanlar tarafından tamamen yakılan köyler şunlardır: Keramet, Vefa, Refahiye, Çakırlı, Ödekfi, Yeniköy, Çobanköy, Çilingir, Beşpınar, Reşadiye, Esadiye, Çeltikçi, Gedelek, Dutluca, Heceler, Hamzalı, Şarlıca, Fındıklı, Mahmure. Yakılan ev: 3411, resmi bina: 29, dini bina: 27.

Akçaköy'e saldıran Yunanlardan bir kısmı Deliballılar Köyü'ne gelerek, köyün cami kapısını kırıp 70 lira değerinde iki kilim ve bir halıyı aldıktan sonra caminin içerisinde ne kadar kandil ve lamba varsa hepsini kırmışlardır. Köydeki bütün evleri tek tek arayarak işlerine yarayan ne kadar eşya varsa alıp götürmüşlerdir. Daha sonra bütün köy erkeklerini camiye hapsetmişlerdir. Yalnız köyün içinden bine yakın tavuk, hindi vesaire aldıktan sonra imam

9 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, 5-28-29.

10 Yalazan, *age.*, s. 86-87.

ve muhtarla beraber daha 3-4 kişiyi alarak köy dışına çıkarmışlar ve camide hapsettikleri diğer erkekleri de dışarı çıkartarak kadınlarla beraber hepsinin üst ve başlarını aramışlar, ne buldularsa almışlardır.

Unçukuru, Taşlımahalle, Gelemedi, Mamuretülhamit köyleri tamamen yakılmış ve yakamadıkları köylerin de camilerini tahrip etmiş ve Kuran-ı Kerim'leri parçalattırdıktan sonra abdesthanelere atmışlardır. Bu müthiş olayı köylüler ağlayarak anlatmışlardır. Yunanlar Orhaneli merkezde 496 ev, 1192 mağaza ve dükkân, 5 resmi bina ve 10 dini binayı yakmışlar, 11 köyü tamamen yakıp yıkmışlardır. Bu meyanda Akçaköy tahrip edilmiştir.

Karacabey Kaza merkezi sağlam bir tek bina kalmamak üzere tamamen yakılmış ve yıkılmıştır. Karacabey Kazası, Yunanlıların çekilmesinden 3-4 gün evvelinden yakılmaya başlanmıştır. İslam halkının hanlara doldurularak toplu halde yakıldığı kaza halkı tarafından söylenmiştir. Karacabey batısında bulunan Karasu Deresi üzerindeki köprüler de çekilen Yunanlar tarafından yıkılmıştır. Kaza merkezinde 7136 ev, dükkân ve mağaza, 18 resmi bina, 6 dini bina yakılmıştır. Bandırma'da 6134 ev, 1357 mağaza ve dükkân, 32 resmi daire, 28 dini bina yakılıp yıkılmıştır.¹¹

Uluslararası Kızılhaç temsilcisi M. Gehri'nin bu çerçevede verdiği bilgiler dikkat çekici niteliktedir:

Yalova bölgesinde 6 hafta önce 16 Müslüman köyü varken şu anda 3-4 köy mevcut. 6 hafta önce Müslüman nüfus 7.000 iken şu anda hayatta kalabilen tahminen 1.500 ya da daha az kişi. Buna göre son 6 haftada sadece bir bölgede 5.500 civarında Müslüman öldürülmüş demektir. Bu bölgede şu ana kadar hiçbir askeri operasyon olmamıştır. Bu operasyon mahalli Rum nüfusun bir kısmından oluşan ve Yunan ordusuyla işbirliği yapan profesyonel eşkıyaların da katıldığı, silahlendirilmiş Rum çetelerinin organizeli olarak, silahsız Müslüman nüfusun toptan katledilmesi operasyonudur. Gemlik'teki çete liderlerinden biri Yalova'da meşhur bir Rum imalatçı, diğeri de yumurta tüccarıymış. Gemlik katliamının ve tahrip edilen köylerin sayısını tam olarak veremiyorum, fakat tahminen Yalova bölgesi katliamı ve tahribatıyla aynı orantılıdır, ama daha büyük alanda ve daha büyük miktarda da olabilir.¹²

11 Yalazan, *age.*, s. 96.

12 Mustafa Çufalı, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap*

Yapılan mezâlim ve rezilliklerde Yunan subaylarıyla kumandanlarının teşviki olduğunu esirler itiraf etmişlerdir. Yunan ordusunun Üçüncü Fırkası, diğer firkalar yanında zulüm ve tahrip ile şöhret bulmuştu. Bundan dolayıdır ki, Yunanlar bu firkaya “*İntikam ve Tahrip Fırkası*” namını vermişti. Yunanlar geri çekilirken daha da evvel büyük oranda tertip edip hazırladıkları bir plan dairesinde köyleri yakmaya, yıkmaya başlamışlardır ki bu zamanda köylüler dağlara kaçmışlardır.¹³

Yunan işgali altında olan Karamürsel, Yalova, Orhangazi, Yenişehir ve Orhaneli ile civarlarında, Yunan işgal kuvvetleri desteğinde, Rum ve Ermeni çeteleri katliam ve mezalimlerini iki yıl boyunca sürdürdüler. Orhangazi ve Yalova havalisinden İstanbul’a gelen heyet tarafından verilen bilgilere göre 8 Eylül’de Orhangazi’nin Damlıca ile Yenişehir’in Bayır köyleri Ermeni çeteleri tarafından basılarak sakinleri toptan katledildi, tüm eşyaları ve hayvanları yağmalandı. Orhangazi Kasabası Yunan birliklerince muhasara altına alındı, Orhangazi civarında Müslüman köylerinden silahlar tamamen toplandı. Orhangazi’den yedi, Çakırlı Köyü’nden yirmi kişi kurşuna dizilerek öldürüldü. Üreyil ve Çakırlı köyleri halkı feci bir şekilde toptan katl ve idam edildi, malları ise yağmalandı, toplanan silahlar da Hristiyan ahaliye dağıtıldı. Bölgede Rum ve Ermeni çeteleri teşkil edildi, bunlar dışardan gelen Rum ve Ermenilerle de birleşerek bölgede terör ve yağmacılığa başladılar. Yunanların Karamürsel’i işgali sırasında Yalova’nın yerli Rumlarından iki bin kişi işgal kuvvetlerine katıldı. İşgal sırasında kara ve denizden icra edilen top ateşi ile civardaki on dört köy yerle bir edildi. Bütün çiftliklerle hayvanlar yağmalandı. 15 Kasım 1920’de Harbiye Nezareti’nden Sadaret’e sunulan raporda, (Yalova ve Karamürsel’de) Yunanların ve yerli Rumların Müslüman ahaliye karşı yaptıkları mezalim ve fecayiden bahsedilerek mezalimlerin günden güne şiddetlendiği ve genişlediği, saldırganlar arasında bunlara ön ayak olan Sisamlı bir papazın gayrimüslimleri silahlandırdığı ve Müslümanlara karşı düşmanlık ve saldırıya tahrik ettiği, bu zalimlerden kaçan halkın korku ve dehşet içinde olduğu, çoğu yerde Yunan kıtaatının muhalefet vakası üzerine hicrete de engel olduğu bildirilmekteydi.¹⁴

Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C 6, S. 21, s. 35.

13 *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921*, haz. İsmail Hacifettahoğlu, Ankara 2009, s. 75-76.

14 Adnan Sofuoğlu, “Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova-İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl 2002, C 18, S. 54, s. 810.

1921 yılı Ocak ayında Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen telgrafta, Yunanların Bursa Vilayeti'nde İslâm ahalinin ve jandarmanın silahlarını topladıkları, Hristiyanların gasp ve yağma hareketlerini görmezden geldikleri vilayetten gelen bilgilere atfen bildirilerek Hariciye Nezareti'nce uluslararası alanda gereken teşebbüsün yapılması isteniyordu.¹⁵ Bu bilgilerin yoğunluğu üzerine Meclis-i Vükela 6 Şubat 1921 tarihli toplantısında, Bursa ve çevresindeki Yunan vahşetlerini görüşmüş, Yunanların İzmir ve Bursa vilayetlerini işgal sırasında yaptıkları mezalim ve fecayii tahkik ve tetkik için gönderilmiş olan muhtelit heyetin hazırladığı raporların Paris Barış Konferansı'na sunulmasının faydalı olacağına karar vermiştir.¹⁶ İtilaf Devletleri yöneticilerine ve Paris Barış Konferansı Başkanlığı'na uluslararası komisyonlarca yapılan araştırmaların sonuçları defalarca iletilmiş, ancak bunlardan bir sonuç alınamamıştır. Zira açıkçası Yunanların arkasındaki güçlere Yunanlar şikayet edilmektedir. Yunan işgali sona erene kadar bu tür insan hakkı ihlalleri, zulüm, işkence ve katliamlar devam etmiş, bütün Avrupa bu katliamı izlemiştir. Bu tepkisizliklere rağmen bölge halkı yaşadıklarını İstanbul'daki yetkililere yazmaktan vazgeçmemiştir. Bu yazılanları ve kendi yaşadıkları baskıları İstanbul'a ileten ve Yunanların baskılarına boyun eğmeyen Bursa Valisi Emin Bey, bölgedeki diğer yöneticiler gibi, 1921 yılı mart başında Yunan işgal kumandanı tarafından makamından alınarak, saldırılardan haber vermediği için divan-ı harbe verilmesi gerektiği tehdidiyle İstanbul'a gönderilmiştir. Vilayet işlerini yürütmek üzere Yunanlar tarafından Abdülcebbarzade Osman Efendi görevlendirilmiş, böylece Bursa'da idari bir kaos da başlamıştır. Bu durumu İtilaf Devletleri temsilcilerine ileten Osmanlı Hükümeti bundan bir sonuç alamayacaktı.¹⁷

Bu değişiklikten sonra Yunanların Bursa havalisinde toplu katliamları ve halkı tehcire zorlamaları yönündeki uygulamaları daha da artacaktır. 20 Nisan 1921'de Orhangazi Kazası Belediye Reisi Mehmet, eşraftan Alaeddin, Ahmed, Mehmed Ali, İsmail imzalı Dahiliye Nezareti'ne gönderilen ve birer sureti İstanbul'daki İtilaf temsilcilerine Fransızca olarak takdim edilen telgrafta şu dikkat çekici konular üzerinde duruluyordu: Orhangazi Kazası'nı ihtiva eden 21 İslâm köyünden ancak beş köy kalmıştır. Diğer on altı köy ise Yunan Hükümetinin işgal kıtaları tarafından sebepsiz yağmalanmış,

15 BOA, Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı (DH. EUM. AYŞ.), 49/61.

16 BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 221/49.

17 BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası Evrakı (BEO.), 4676/350673; BOA, Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH. KMS.), 60/68.

yakılmış ve halkın ırz ve namusuna tecavüz edilerek ahalden bir kısmı katledilmiştir. 16 Nisan 1921 Cumartesi günü Orhangazi Kasabası'nın ahalesinin tamamı hükümet erkanı ile beraber Gemlik Kasabası'na tehcir edilmiştir. Tehcir sırasında Düyun-ı Umumiye ve Reji İdareleri'nin eşyalarıyla kasa mevcudlarını yağma ve yolculuk esnasında mezalim ve işkence icrasıyla ırz ve namusa tecavüz ve imha ve ahaliye hiçbir eşyasını beraberlerinde götürmeye müsaade edilmediği gibi bütün emval ve eşyalarını da gasp etmişlerdir. Kasaba ahali Gemlik'te askeriye binasına yerleştirilmişlerdir, bunlara karşı gece Yunanlar tarafından baskın icra edilerek yanlarında bulunan bütün para ve kıymetli eşyaları da gasb edilerek aç biilaç sefil bir halde bırakılmışlardır. Yunanlıların şimdiye kadar Orhangazi Kazası'nda yaptıkları mezalim ve işkenceye ek olarak bu defaki tehcir ve sırf imha politikasından ibaret olan zulüm ve hukuk-ı düvel ve hiçbir hükümet-i medeniyece kabul edilecek harekattan bulunmayan baskılar tahammül sınırlarını aşmıştır. Gemlik'te sefil bulunan İslam ahaliye Hilal-i Ahmer ve Salib-i Ahmer heyetlerince gerekli yardıma aracılık edilmesi ve şimdiye kadar vuku bulmakta olan bu tahammülsüz zulüm ve işkencelere bir nihayet verilmek üzere kazanın geri kalan köylerindeki ahalinin de ırz namus canlarının emniyet altına alınması ve Gemlik'te alem-i medeniyetin cevaz vermeyeceği vahşiyane çeşitli hakaretler görmekte olan kasaba hükümet erkanı ve İslam ahalesinin İstanbul Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'ne nakline veyahut mahalline iadesiyle mal ve canlarının muhafazası gereklidir.¹⁸

Bu telgraftan bir gün sonra 21 Nisan'da Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e acele kaydıyla gönderilen yazıda, Yalova ve Gemlik muhtarlarıyla eşraftan beş zat Dahiliye Nezareti'ne müracaat ederek Yunanlar tarafından oralarda son günlerde yapılan mezalim ve fecayi'den bir yakınma ve şikayetle bahsetmişlerdir. Gerek bunların anlattıkları gerekse Orhangazi Belediye Reisi ile eşraf ve çeşitli imzalarla gelen telgraflara göre; Yunanlarca silahlandırılan ve teşvik edilen Rum ve Ermeni çeteleri ile birlikte hareket eden Yunan askerleri tarafından Yalova Kazası'na tabi 11 köyün tamamen yakılmış, ahalesinin bir kısmının katledilmiş ve kadınların ırzına tasallut olunmuş, ahaliye ait mallar ve hayvanlar tamamen gasp ve yağma edilmiştir. Maktullerin naaşları meydanda tutulmuştur, diğer köylerin ahali korkularından köylerini terk etmişler ve başka bölgelerde toplanmışlardır. Gemlik kaymakamıyla müftüsü ve kaza memurlarından bir kısmı Yunanlar tarafından tutuklanmıştır. Bunlar İzmir'e ve Armudlu jandarma kumandanı da tutuklanarak Gemlikte

18 BOA, DH. KMS., 60/7.

gönderilmişlerdir ve Gemlik eşrafından birkaç zatın silah aramak bahanesiyle hanelerine girilerek mücevherat vesaire gibi kıymetli eşyaları yağma edilmiştir. Orahangazi Kazası'nı ihtiva eden yirmi İslam köyünden 16'sı Yunan işgal kıtaatı tarafından yakılarak ahalisinden bazıları katl ve kadınlarının namuslarına tecavüz edilmiş ve kasaba ahalisinin tamamı bu kere de mahalli memurlarla beraber Gemlik Kasabası'na sevk ve tehcir edilmişlerdir. Bu mezalime kesin surette son verilmesi ve Müslüman ahalinin can, ırz ve malları korunmak için gerekenler nezdinde acilen etkili teşebbüs ifası mecburiyeti bulunduğu icab edenlere Osmanlı Hükümeti tarafından bildirilmelidir.¹⁹

Yunan işgal kuvvetlerinin Bursa'da uluslararası hukuku ayaklar altına alan hareketlerinden birisi de resmi binalara karşı uyguladıkları işgal politikalarıdır. Yunan Kralı Konstantin'in Anadolu'nun sahibi bir kral gibi karşılanması, onun için karşılama merasimleri düzenlenmesi ve Bursa'da Kasr-ı Hümayun'da kalması dikkat çekici olaylardandır. Bursa İşgal Merkez Kumandanı, Bursa Vali Vekili Ziver Bey'i 19 Aralık 1920'de ziyaret ederek, İzmir Karargâh-ı Umumisi Başkumandanı General Papalos'ın birkaç güne kadar, Kral Konstantin'in de mutlaka Bursa ve havalisini ziyaret edeceğini söylemiştir. Kumandan, Bursa valisinden Kral için Kasr-ı Hümayun'un şimdiden hazırlanmasını talep etmiş, vali de Dahiliye Nezareti'nden bu kasrın tahsisinin uygun olup olmadığını sormuştur. Dahiliye Nazırı 22 Aralık'ta verdiği cevapta, Yunan Kralının oraya gelişinde misafir-i padişah gibi telakki edilerek Kasr-ı Hümayun'un tahsisi ve merasim düzenlenmesi uygun olamayacağından bununla beraber kasrı işgale kalkışılırsa karşı gelmek mümkün olamayacağından mecburen susmak gerektiğini bildirmiştir.²⁰ Kasrda kalan ve 24 Eylül 1921'de Bursa'yı terkeden Kral Konstantin, Yunan ordusuna bir bildiri yayımlamıştı: "*Ankara'ya Ankara'ya diye haykırdığımı duydum. Türkleri*

19 BOA, DH. KMS., 60/7.

20 Dahiliye Nezareti, Bursa Valiliği'nin 20 Aralık 1920 tarihli yazısına verdiği cevapta şöyle diyor: "Devlet-i Aliyye ile Yunanistan arasında sulh hali henüz henüz avdet etmediği cihetle Bab-ı Âlice Yunan komiserliğine müteallik hususatta komiserlikle muhabere olunarak İtilaf Devletleri komiserlerinin vesayetine müracaat edilmekte olduğu, Yunanların o havalide bulunmaları da bir işgal-i muvakkat mahiyetinde bulunduğundan Bursa ve havalisini ziyaret edeceği işgal merkez kumandanlığının ifadesine atfen beyan olunan Yunan kralının oraya vüsulünde müşarüniylehin düvel-i mümtaze hükümdaranı gibi kabul ve ikamet-i seniyye-i mülükaneye mahsus Kasr-ı Hümayun'un kendisine tahsisi bittabi' münasib ve hükümet-i mahalliyece hakkında alelusul merasim-i teşrifatiye icrası muvafık olamaz. Mahaza kasr-ı mezkuru cebren işgale tesaddileri halinde meni mümkün olamayacağına göre böyle bir tecavüz vukuunda ihtiyar-ı sükun etmek dahi zaruridir." Bk. BOA, DH. KMS., 60/37.

kalbinden vurduk. Şimdiye kadar yapılanlar, amaç için yeterlidir. Perişan olan Türk ordusu, ellerindekini geri almak için, Yunanların yorulacağını ümit edip bekliyor. Süngünüz ilerde ona bağırın: Gel de all...”²¹

Bu ifadeler Yunan yöneticilerinin Anadolu’da bir intikam ve imha için bulduklarını, amaçlarının Türkleri cezalandırmak, topraklarından atmak olduğunu açıkça gösteriyordu. Bu niyet uluslararası hukuk açısından sorgulanması gereken ve “soykırım” olarak nitelendirilecek bir durumdur.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Hasar Tespit Çalışmaları

Bursa ve çevresinin Yunan işgalinden kurtuluşundan sonra bölgedeki tahribatı ve açlığı gidermek için Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin yoğun bir çalışma içine girdiği görülmektedir. Bu çerçevede Bursa ve çevresindeki tahribatı tespit edip yapılacak yardımın miktarını anlamak isteyen Hilal-i Ahmer Merkezi, Bursa ve çevresine gönderdiği bir heyetle bölgede araştırmalarda bulunmuştur. Bu araştırmalar sonunda hazırlanan raporda Bursa ve çevresinde ne kadar yıkım olduğu köy köy bir liste halinde gösterilmiştir. Hilal-i Ahmer murahhası tarafından 15 Nisan 1923’te Merkez-i Umumî Riyaseti’ne gönderilen telgrafta Bursa Vilayeti’ne ait hasarat cetveli haritalarıyla birlikte takdim edilmiştir.²² Bu cetvel, Yunan işgal güçlerinin sadece mallara verdiği zararı göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 1: Bursa Vilayeti’ne Ait Hasarat Cetveli

Esami-i Kura ve Kasabat ismi	İşgalden önce mevcut binalar	Düşman tarafından yakılan ve tahrip edilen binalar	Bugün mevcut binalar
Bursa Vilayeti			
Balyaz Karyesi	80	20	60
Mamure Karyesi	70	35	35
Tak(n)sarı Karyesi	130	35	95
G(k)örükle Karyesi	480	260	220
Runkuş Karyesi	40	39	1
Mes’udiyeye Karyesi	60	6	54
Yörük Yenicesi Karyesi	55	5	50

21 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C 4, Ankara 1996, s. 72; Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C 2, Ankara 1991, s. 181.

22 Kızılây Arşivi (KA), 1323/10 (6-10).

Badırğa Karyesi	50	50	0
Söğüdpınarı Karyesi	70	46	24
Kite Karyesi	40	8	32
Baraklı Karyesi	115	65	50
Dağardı Karyesi	92	90	2
Mudanya Kazası			
Frenkli Karyesi	60	13	47
Yörük Ali Karyesi	49	11	38
Kızılköy Karyesi	67	1	66
Eşk (g)el Karyesi	130	90	40
Yalı Çiftliği	350	300	50
Mahmudiye Karyesi	70	46	24
Burgaz Karyesi	200	20	180
Balbancık Karyesi	40	9	31
Orhangazi Kazası			
Kasaba Merkezi	1200	1198	2
Keramet Karyesi	200	180	20
Osmaniye Karyesi	30	30	0
Vefa Karyesi	20	20	0
Refahiye Karyesi	25	25	0
Çakırlı Karyesi	150	144	6
Evrekli Karyesi	130	120	10
Yeniköy Karyesi	2000	1985	15
Gözede Karyesi	70	1	69
Burhaniye Karyesi	55	1	54
İvalaki (ayvalaki) Karyesi	80	7	73
Aksu Karyesi	110	2	108
Cebte (?)Karyesi	25	1	24
Baba Sultan Karyesi	170	3	167
Kestel	119	1	118
Hasanköy Karyesi	46	9	37
İğdir Karyesi	75	4	71
Kazıklı Karyesi	100	6	94
Hamamlı Kazık Karyesi	121	94	27
Kumlukalanı Karyesi	30	3	27

Fethiye Kızık Karyesi	150	146	4
Araba Yatağı Karyesi	79	3	76
Ertuğrul Karyesi	37	31	6
Bilad-ı Yunus Karyesi	140	90	50
Karaman Karyesi	16	8	8
Fethiye	80	2	78
Odunluk Karyesi	20	19	1
Conkara Karyesi	56	24	32
Beşod Karyesi	22	17	5
Doğan Karyesi	21	5	16
Nilüfer Karyesi	85	1	84
Bademli Karyesi	52	37	15
Göynüklü Karyesi	59	37	22
Geçit Karyesi	51	18	33
Kebirle Karyesi	110	13	97
Hamidler Karyesi	57	2	55
Aksungur Karyesi	41	1	40
Ahmedbey Karyesi	46	39	7
Mashara Hasan Karyesi	110	100	10
İnesi Karyesi	127	2	125
Maralı Çavuş Karyesi	30	10	20
Filadar Karyesi	700	700	0
Dürdane Karyesi	120	38	82
Ayazme Karyesi	70	35	35
Gölcük Karyesi	140	111	29
Panayır Karyesi	39	10	29
Tahtalı Karyesi	140	22	118
Ovaakça Karyesi	73	67	6
Tepecik Karyesi	250	243	7
İrfaniye Karyesi	15	15	0
Ortaköy Karyesi	150	150	0
Çekiler Karyesi	300	300	0
Cihanköy Karyesi	70	67	3
Beşpınar Karyesi	30	30	0
Reşadiye Karyesi	600	580	20

Esadiye Karyesi	50	47	3
Hamzalı Karyesi	60	60	0
Çeltikçi Karyesi	200	197	3
Gedelek Karyesi	130	130	0
Fındıklı Karyesi	40	40	0
Mamure Karyesi	30	30	0
Dutluca Karyesi	70	70	0
Sağur Karyesi	162	132	30
Hece(r)ler Karyesi	60	23	37
Narlıca	70	30	40
Gemlik Kazası			
Armudbey Karyesi	447	120	327
Hamidiye Karyesi	102	2	100
Engürücük Karyesi	129	55	74
Kurşunlu Karyesi	327	322	5
Haydariye	60	60	0
Kumla-i Kebir Karyesi	127	127	0
Karaca Ali Karyesi	130	130	0
Selimiye Karyesi	61	8	53
Latife Karyesi	20	20	0
Sultaniye-i Sağır Karyesi	10	6	4
Sultaniye-i Kebir Karyesi	83	2	81
Armudlu Nahiyesi	430	185	245
Arnabud Karyesi	130	130	0
Kapaklı Karyesi	112	69	43
Hayriye Karyesi	41	41	0
İhsaniye Karyesi	21	21	0
Mecidiye Karyesi	30	30	0
Aşağı Benli Karyesi	69	69	0
Yukarı Benli Karyesi	588	588	0
Orhangazi'nin Yenice Kasabası	380	320	60
Akça (H)Öyük Karyesi	35	27	8
Deli Yalılar Karyesi	65	45	20
Çatak Osmaniye Karyesi	15	15	0

Akalan Karyesi	69	4	65
Danişmend Atik Karyesi	31	4	27
Karaoğlanlar Karyesi	50	1	49
Süleyman Bey Karyesi	47	3	44
Harmancık Nahiyesi'nin Çardı Karyesi	79	2	77
Bilad-1 Danişmend Karyesi	32	27	5
Beytimur Karyesi	110	25	85
Kozluca Karyesi	16	11	5
Gedikviran Karyesi	70	6	64
Kepekdere Karyesi	35	5	30
İşsan Karyesi	50	6	44
Issız Viran Karyesi	50	4	46
Kaçmanlar Viran Karyesi	32	1	31
Kirmastı Kazası			
Karapınar Karyesi	36	18	18
Paşalar Karyesi	113	6	120
Dallı Mezarlık Karyesi	35	2	33
Timurdere Karyesi	157	2	155
Yumurcaklı Karyesi	79	1	78
Hacı Ali Karyesi	95	1	94
Kömürcü Ali Karyesi	66	7	59
Kosova Karyesi	67	30	37
Un Çukuru Karyesi	65	8	57
Karacabey Kazası			
Karacabey Kasabası	4225	4165	60
Kıranlılar Karyesi	40	40	0
Hacet Pınarı Karyesi	60	60	0
Arızköy Karyesi	60	60	0
Dağkadı Karyesi	165	165	0
Cezler (Cevizler?) Karyesi	20	20	0
Orhaniye Karyesi	40	40	0
Karasu Karyesi	30	27	3
Doğla Karyesi	60	15	45
Kerangir Karyesi	150	31	119

Çarıkköy Karyesi	25	5	20
Mera Karyesi	10	10	0
Sutatlı Karyesi	80	80	0
Makriköy Karyesi	80	38	42
Mahbubeler Karyesi	45	5	40
Okçugöl Karyesi	30	30	0
Şahinköy Karyesi	60	60	0
Uluabad Karyesi	80	80	0
Karaağaç Kebir Karyesi	150	140	10
Baş Karyesi	100	100	0
Karaca Oba Karyesi	60	60	0
Çatal Ağıl Karyesi	60	60	0
Kemertepe Karyesi	150	130	20
İkizce Karyesi	100	100	0
Subaşı Ağılı Karyesi	130	55	75
Toplam	22.768	16.857	5.911

Bu rapora göre işgal sırasında Yunanlar Bursa'da toplam 161 yerleşim yerine girmişlerdir. Bu merkezlerde 22.768 binadan 16.857'sini yıkmış ya da yakmışlardır. Geriye yaklaşık 6.000 bina kalmıştır. En kalabalık olan köy Reşadiye Köyü'nde savaştan önce 600 bina vardır, işgalden sonra ise hiçbir bina kalmamıştır, yakılmış ya da yıkılmıştır. Reşadiye Köyü ahalisini teşkil eden yaklaşık 2.000 kişi savaş sırasında göçmüş ya da dağlarda göçebe olmuşlardır. 161 yerleşim biriminden 58'i tahrip edilerek hiçbir bina bırakılmamıştır. Bütün bu rakamlar Bursa'nın Yunan işgali döneminde ne kadar çok tahrip edildiğini açıkça göstermektedir.

Sonuç

Justin McCarthy'ye göre, Milli Mücadele boyunca 640.000 Türk sivil Yunan ordusu tarafından öldürüldü. Arnold J. Toynbee, 15 Mayıs 1919 günü İzmir'in Yunanlar tarafından işgalinden sonra organize bir şekilde katliamların yürütüldüğünü, Yunanların İzmit, Yalova ve Gemlik bölgelerinde yaptığı zulme tanıklık ettiğini ve bu bölgelerde evlerin yağmalandığını ve yakıldığını belirtti. Katledilen insan sayısı açısından Türklere yönelik en büyük katliam Yalova'da yapılmıştı ve Yalova Katliamı'nda Ermeniler ve Rumlar, Yunan ordusu ile işbirliği yapmışlardı. Orhangazi, Yenişehir ve Armutlu katliam sırasında yakılmış, Armutlu'da kadınlar sistematik olarak tecavüze uğramış-

lardı.²³ Bütün bu katliamlar, delilleriyle, belgeleriyle ve fotoğraflarıyla uluslararası camiaya iletmeye çalışıldı. Özellikle Lozan Konferansı'na gidecek olan heyet için hayati öneme sahip olan bu belgeler, 1922 Eylül sonundan itibaren büyük bir titizlikle hazırlanmaya başlanmıştı. Hatta Lozan Konferansı günlerinde Lozan heyetini destekleyecek belgelerin gönderilmesine devam ediliyordu. Lozan'da İsmet Paşa'dan Refet Paşa'ya 23 Kasım 1922'de gönderilen telgrafta, işgalden kurtarılmış olan İzmir, Manisa, Balıkesir ve Bursa sancakları dahilinde Yunanların geri çekilirken taşınır, taşınmaz tahribatı hakkında mufassal istatistikler henüz gelmemiş olan ve bu konuda mahallerince hazırlanan cetvellerde İzmir, Manisa, Balıkesir, Bursa'ya ait olanlarının İstanbul'a gelmiş olduğu, bu raporların "İstanbul'da her emre hazır bekleyen" kurye ile hemen Lozan'a gönderilmesi ve diğer vilayetlerdeki hasarların da aynı tarzda cetvellere işlenerek gönderilmesi isteniyordu.²⁴

Milli Mücadele dönemi boyunca Bursa Vilayeti'nde Yunanlar tarafından yapılan katliamlara, yağma ve gasplara, insan hakları ihlallerine dair önemli görülen belgeler, fotoğraflar, katl, yaralama ve zarar-zıyan listeleri 1925 yılında Bursa Vilayeti Daimi Encümeni Başkâtibi Canip (Haraççioğlu) Bey tarafından hazırlanan kitapta ele alınmıştır. Kitap arşiv belgeleriyle mukayese edildiğinde gerçeklere dayalı, hiçbir hamasete ve yanıltmaya yer vermeyecek şekilde tatmin edicidir.²⁵

Yunanların Bursa Vilayeti'nde uyguladıkları işgal ve sindirme politikaları, diğer işgal bölgelerinde olduğu gibi, insaniyet ve medeniyet çerçevesinde ele alındığında tam bir kasten cinayetti. Bu cinayetleri görmek için Ankara'da bulunan Amerika Yakındoğu Yardım Heyeti Anadolu Temsilcisi Mis Elen ile aynı heyet azasından Mis Yelingis'in işgal ve tahrip edilen mıntikalarda yaptıkları bir seyahatte kendilerine refakat eden bir memurun gördüğü facialarla ilgili şu bilgileri vermişlerdir:

Yunanların yapmakta oldukları cinayetlerin, zulümlerin öfke veya kaza ve tesadüf eseri olmadığı ve bilâkis bunların tasavvur ve planlama ile taammüden uygulamaya konulduğu şüphe edilmeyecek bir surette ortadadır.²⁶

23 Justin McCarthy, *Death and Exile: Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims (1821-1922)*, New Jersey 1995, s. 265; Arnold J. Toynbee, *The Western Question in Greece and Turkey: A Study in the Contact of Civilisations*, Boston 2009.

24 BOA, Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR. İM.), 13/56.

25 Canip Bey, *Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i*, Bursa 1340.

26 *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 74.

Sorunun çözüm yeri Lozan Görüşmeleri olacaktı. 1922 yılının 13 Aralık'ında konferansta bir konuşma yapan İsmet Paşa, “*Sekiz senedir Türkiye’de yalnız şu veya bu azınlık değil bütün halk ıstırap çekmiştir. Son dört sene zarfında silahlı elinden alınan Türkler her taraftan tecavüze uğramışlardır. Yunanların Anadolu’da 27 şehir, 1400 köy, 98.000 ev yıktıkları sabit olmuştur.*” diyordu. Türkiye Yunanistan’dan Anadolu’da gerçekleştirdiği yıkımın bedelini para olarak istiyordu. Yunanistan tarafı da Anadolu’da yaşayan Rumların Birinci Dünya Savaşı sırasında uğradıkları kayıpların ödenmesini Türk tarafından talep etmişti.²⁷ Yunanistan’ın tekrar savaşı göze alabileceği oranda saldırgan tavrı, iç siyasetin delegeler üzerindeki baskısı tazminat ve tamirat konusunu tartışılır bir hale getirmişti. Konferans, Yunanistan’ın restiyle çalkantılı bir sürece girerken İtalya Temsilcisi Montagna Venizelos’a, olası yeni bir savaşın doğuracağı sonuçları hatırlatmış ve savaşın çıkması halinde Anadolu’da 400.000 Yunanın hayatını kaybedebileceği ihtimalini hatırlatmıştır. Venizelos’un Montagna’ya verdiği cevap ise İtalyan temsilciyi oldukça şaşırtmıştır: “*Öyle bir şey olursa biz de Yunanistan’daki Müslümanları öldürürüz...*”. Onun bu cevabına karşılık Montagna bunun kasaplık olduğunu ve bunu nasıl göze alabildiklerini sormuştur, Venizelos kendi verdiği cevap karşısındaki mahcupiyetini saklayamamıştı.²⁸

Türkiye, tamirat bedeli olarak Yunanistan’dan 4 milyon altın talep etti ancak bu istek kabul edilmedi. Bunun üzerine 59. maddeyle Türkiye tazminat hakkından feragat etti ve sadece savaş tazminatı olarak Yunanistan, Karaağaç bölgesini verdi. Bu tamirat bedeli Yunanistan’ın Milli Mücadele döneminde Anadolu’da uyguladığı tahribatı ve insan hakları ihlallerini kabul ettiğini göstermektedir.

27 Ali Naci Karacan, *Lozan*, İstanbul 1971, s. 192.

28 Çağla D. Tağmat, “Lozan Barış Konferansı’na Yunanistan Tarafından Bakış: Venizelos’un Dünyasında Lozan”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIV, S. 29, 2014 Güz, s. 161.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA),
30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, 5-28-29.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),
Bab-ı Ali Evrak Odası Evrakı (BEO.), 4676/350673.

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalem-i Evrakı (DH. EUM. AYŞ.),
49/61.

Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH. KMS.), 60/7;
60/37; 60/68.

Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH. İ. UM.), 20/14.

Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR. İM.), 13/56.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 221/49.

Kızılay Arşivi (KA),

1323/10 (6-10).

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Yıl 41, S. 93, Belge No: 2378; 2379.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Aker, Mehmet Şefik, 57. *Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1918-1920)*, haz. Ahmet Tetik, Ayşe Seven, Mahmut Yüksel Canbaz, Genelkurmay ATASE Bşk. Yay., Ankara 2006.

Canip Bey, *Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i*, Bursa 1340.

Çufalı, Mustafa, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C 6, S. 21, s. 33-48.

Eğilmez, Mümtaz Şükrü, *Milli Mücadelede Bursa*, haz. İhsan Ilgar, İstanbul 1981.

Kaplanoğlu, Raif, *Bursa Şehrinin Gelişmesi ve Kentsel Planlama Kültürü*, Os-
mangazi Belediyesi Kültür Yayınları, Bursa 2008.

Karacan, Ali Naci, *Lozan*, İstanbul 1971.

McCarthy, Justin, *Death and Exile: Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims
(1821-1922)*, New Jersey 1995.

*Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden
Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921*, haz.
İsmail Hacıfettahoğlu, Ankara 2009.

Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C 4, Ankara 1996.

Sofuoğlu, Adnan, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova-İzmit Çev-
resinde Rum ve Ermeni Terörü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 18, S
54, 2002, s. 795-814.

Sofuoğlu, Adnan, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bur-
sa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 19, S 55, Mart 2003, s. 51-82.

Sofuoğlu, Adnan, *Kuvayı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu 1919-1921*,
Ankara 1994.

Sonyel, Salahi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C 2, Ankara 1991.

Tağmat, Çağla D., "Lozan Barış Konferansı'na Yunanistan Tarafından Ba-
kış: Venizelos'un Dünyasında Lozan", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları
Dergisi*, C XIV, S. 29, 2014 Güz, s. 141-173.

Toynbee, Arnold J., *The Western Question in Greece and Turkey: A Study in the
Contact of Civilisations*, Boston 2009.

Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi*, Ankara 2006.

Yalazan, Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-
9 Eylül 1922)*, C 2, Ankara 1994.

Yüceer, Saime, *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci*, Bursa 2001.

